

Vídeo digital de creació

Objectius

Aquesta assignatura té per objectiu que els estudiants adquireixin una visió panoràmica del vídeo de creació –una cultura bàsica sobre la seva història i la seva actualitat– i que aprenguin a analitzar críticament aquest tipus d'obres d'art contemporànies. Es tracta d'una aproximació històrica i crítica, centrada en aspectes que afecten l'anàlisi i la crítica. La seva finalitat és la vinculació de la imatge tecnològica, entesa com una forma més d'expressió dins de l'art, a la resta de pràctiques artístiques i culturals de les últimes dècades.

A grans trets, aquesta és una proposta de caràcter teoricopràctic estructurada en sessions obertes al debat. La seva metodologia preveu, a més de l'aprenentatge teòric, el visionatge d'obres de vídeo, la lectura d'articles i assajos, l'escriptura de comentaris crítics i, en la mesura del que sigui possible, la visita a les exposicions i exhibicions que s'organitzin a cada ciutat i temporada.

El seu objectiu docent és formar els estudiants en el vídeo per mitjà d'una aproximació crítica artística, cultural i social i, per tant, ofereix una visió completa tant de la història com de l'actualitat del vídeo en el context de l'art i de la comunicació. Ha estat elaborada a partir de **mòduls temàtics** que inclouen un índex exhaustiu dels **continguts** i una relació dels **materials** (cintes de vídeo, fotografies i pàgines web) més indicats per a la seva docència, i també les **bibliografies específiques** de cada tema.

Aquest plantejament docent incideix en **tres objectius principals**:

- l'aprenentatge del vídeo en el context de l'art contemporani
- la inducció a la reflexió i l'anàlisi
- l'estimulació al desenvolupament d'un imaginari creatiu personal

Encara que estigui classificada en tres apartats aparentment estancs, aquesta aproximació al vídeo de creació té múltiples connexions i interrelacions que faciliten una lectura tangencial del text.

Finalment, volem incidir que aquí s'exposa una àmplia panoràmica del vídeo internacional, sense parcel·lacions supeditades a criteris restringits com la nacionalitat o el sexe. No hem establert expressament un apartat per al "vídeo espanyol" i tampoc no hem diferenciat un "vídeo feminista", de manera que les obres que s'adequarien a aquestes classificacions formen part d'altres apartats més genèrics.

D'altra banda, en aquesta assignatura es fa referència indistintament a les obres dels pioners del vídeo (com Nam June Paik, Vito Acconci, o Bruce Nauman) i a les dels joves valors (Francisco Ruiz de Infante, J.M. Perumanes, o Jana Leo), als grans clàssics (Gary Hill, Antoni Muntadas o Bill Viola) i als autors més corrosius o alternatius (Steve Reinke, Sadie Benning, o Joe Gibbons), ja que hem intentat reflectir el món del vídeo en tota la seva complexitat.

Introducció

"Escriure... escriure... escriure sobre el vídeo és com explicar un viatge a algú que mai no ha pres un àcid."

Aquesta citació de Marco Vassi va aparèixer en el número 1 de *Radical Software*, l'emblemàtica revista dels setanta, i posa de manifest les dificultats que troben els qui pretenen escriure sobre el vídeo, un mitjà el llenguatge del qual és audiovisual. Malgrat això, aquest text té per objecte caracteritzar el vídeo per mitjà del context cultural i social que n'ha fet possible l'aparició en l'art i, al seu torn, determinar quins han estat els canvis i les influències que el mateix mitjà ha acabat imprimint a l'art. Entre aquests, destaquem l'exercici d'una influència social i política sense precedents, la reestructuració de les expectatives institucionals i les del mercat de l'art, la incidència en el caràcter processual de l'obra i en la participació de l'espectador en el procés de creació, i la definitiva alteració de l'estatus de l'art i de l'artista.

El vídeo de creació forma part, junt amb altres formes d'art electrònic (art en xarxa o *net.art*, art en CD-ROM o *cd-art*, art sonor, instal·lacions i objectes artístics interactius, etc.), de l'art multimèdia (en anglès, *media art*). Aquest tipus d'art es podria definir llavors com a "art contemporani que utilitza les noves tecnologies de la comunicació", d'entre les quals el vídeo és el pioner en la configuració d'aquesta categoria globalitzadora. La denominació *art multimèdia* es refereix a l'art contemporani d'expressió audiovisual i multimèdia, o a les disciplines, les actituds i els comportaments artístics en les quals es recorre a la metodologia, als procediments i a les tècniques de comunicació audiovisual i multimèdia.

La definició del mitjà vídeo continua oberta no solament per la diversitat d'interpretacions teòriques i de propostes formals del fenomen vídeo, sinó també perquè els seus usos socials no han deixat d'expandir-se. En tractar-se d'un

art multimèdia, el seu enfocament teòric parteix de supòsits no sempre ben delimitats, de manera que, depenent del context, ens trobarem amb diferents expressions que fan referència a un mateix tipus d'obres, com per exemple *vídeo independent*, *vídeo alternatiu*, *videoart*, *vídeo de creació*, etc. o tan sols *vídeo*.

En qualsevol cas, el vídeo és un mitjà jove (no arriba als quaranta anys d'història) que no ha de ser considerat només com un dispositiu d'enregistrament o com a pur suport pel qual passen unes imatges. El vídeo és alhora imatge i objecte simbòlic de la nostra cultura, i també lloc de constitució de nous codis de representació, però, sobretot, **el vídeo és un mitjà destinat a la comunicació i a la creativitat artístiques**.

Ressituats en el terreny específic de l'art, el videoart o vídeo de creació es podria definir de manera immediata com l'art que utilitza el vídeo com a mitjà d'expressió, però per a comprendre amb exactitud què és, l'hem de contextualitzar en la història de l'art i dels mitjans de comunicació. L'entorn i el moment de la seva aparició resultarà decisiu en la fixació de les seves característiques definitòries, ja que neix apadrinat per la ideologia contracultural d'uns corrents artístics que van saber aprofitar el factor mediàtic per a arremetre contra les estructures convencionals de l'art i de la política.

El vídeo va sorgir a mitjan anys seixanta com una proposta d'acció al si de Fluxus, un moviment artístic transgressor que es declarava en contra de l'art academicista. I també va aparèixer simultàniament com una oportunitat de rèplica als mitjans de comunicació de massa tradicionals (en especial a la televisió) en el sentit que es dedicava a subvertir i transgredir totes les seves normes i que reclamava una implicació no contemplativa per part de l'espectador. Durant les seves primeres dècades de vida, el vídeo va intentar propiciar la reflexió incitant l'espectador que es qüestionés dos assumptes fonamentals: el sentit d'un art tradicional sostingut pels condicionants i les característiques del seu mercat, i la dependència d'una televisió concebuda com a indústria de la conscienciació i orientada a la manipulació social.

Així doncs, des del principi el vídeo va desplegar el seu radi d'acció a dos sectors aparentment diferenciats: l'artístic i el de la contrainformació; al primer li correspondria més tard l'apel·latiu definitiu de *videoart*, i el segon seria el territori del vídeo activista i comunitari, dominat per una vocació política i revolucionària.

Les institucions i els crítics que van intentar caracteritzar i classificar les obres videogràfiques que es començaven a produir en aquella època es van trobar amb molts problemes a l'hora de trobar una denominació que inclogués totes les seves facetes i definís al seu torn el mitjà. Tanmateix, els motius dels que van començar a treballar-hi al final dels seixanta mai no van ser incompatibles: molts dels autors que van utilitzar el vídeo com a eina van treballar simultàniament i indistintament en el territori de l'art i en el de la comunicació. Tots aquests condicionants de base continuen marcant avui el caràcter experimental i l'esperit transgressor del vídeo en l'art i en la comunicació.

Aquest text intenta definir el mitjà, caracteritzar-lo, articular un "entorn possible" que, sens dubte, no pretén sistematitzar ni normalitzar –ja que és característica del mitjà la seva peculiar resistència a això–, sinó oferir un ampli panorama, una visió globalitzadora que en recompongui l'esquelet. Es tracta, abans que res, d'un intent de comprensió del mitjà.

Bibliografia i recursos en línia

Mòdul 1. Context històric del vídeo de creació

Webs

Early Video Project: <http://208.55.137.252/index.html>

Video History Project: <http://www.experimentalvcenter.org/history/index.html>

The Fluxus Home Page: <http://www.nutscape.com/fluxus/homepage/>

fLuXuS deBriS!: <http://www.artnotart.com/fluxus/index2.html>

EAT Experiments in Art Technology: <http://www.olats.org/pionniers/pp/eat/eat.shtml>

Llibres, antologies i catàlegs

- *Bruce Nauman. Sculptures et Installations. 1985/1990.* **J. Zutter** (ed.) (1991). Brussel·les /Lausanne: Musée Cantonal des Beaux-Arts / Ludion.
- *Comprender los medios de comunicación.* **M. McLuhan**. Barcelona: Paidós.
- *Eigenwelt der Apparate-Welt. Pioneers of Electronic Art* (catàleg en anglès. Format PDF, 240 pàg, 41,8 Mb). **Ars Electronica** (1992). http://www.vasulka.org/Kitchen/PDF_Eigenwelt/Eigenwelt.htm
- *El arte del vídeo. Introducción a la historia del vídeo experimental.* **J.R. Pérez Ornia** (1991). Madrid: RTVE /

Ediciones Serval.

- *El vídeo en el context social y artístic de los años 60/70*. **L. Baigorri** (1997). Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona ("Textos Docents").
- *En torno al vídeo*. **Bonet; Dols; Mercader; Muntadas** (1980). Barcelona: Gustavo Gili.
- *Expanded Cinema* (llibre en anglès. Format PDF, 444 pàg., 4,62 Mb en capítols). **G. Youngblood** (1970). Nova York / Londres: EP Dutton / Studio Vista. <http://artscilab.org/expandedcinema.html>.
- *Fluxus/Video. Nam June Paik*. **N. June Paik; W. Herzogenrath; Sh. Abe** (2000). Verlag der Buchhandlung Walther Konig.
- *Il Novecento di Nam June Paik*. (1992). Roma: Ed. Carte Segrete.
- *Guerrilla Television*. **M. Shamberg; Raindance Foundation** (1971). Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- *New Artists Video: A Critical Anthology*. **G. Battcock** (ed.) (1978). Nova York: EP Dutton.
- *Video. A Retrospective 1974-1984*. **K. Huffman** (ed.) (1984). Long Beach Museum.
- *Vidéo, la mémoire au poing*. **A.-M. Duguet** (1981). París: Hachette.
- *Vito Acconci: Writings, Works, Projects*. **G. Moure** (ed.) (2002). Ediciones Polígrafa.

Articles i assajos en línia

1. Textos sobre Fluxus: <http://www.artnotart.com/fluxus/archives-essays--.html>
2. Historia del vídeo: <http://www.newmedia-art.org/>
3. **D. Babary**. "L'art vidéo, histoire et technologies". http://www.uqtr.quebec.ca/~doyon/Autrefois/grhar1008_h01/ARTVIDEO.html.
4. **Tilman Baumgärtel** "Paik = Arte + Tecnología" en Beta_test. http://betatest.ubp.edu.ar/0005/0005_5.htm.
5. **D. Boyle** (1985, tardor). "Subject to Change: Guerrilla Television Revisited". *Art Journal: Video - The Reflexive Medium*. <http://www.experimentaltvcenter.org/history/people/ptext.php3?id=2&page=1>
6. **Ch. Hill**. "Attention! Production! Audience! Performing Video in its First Decade, 1968-1980". Assaig per al comissariat de Surveying the First Decade: Video Art and Alternative Media in the US (1968-1980). <http://www.nomadnet.org/message1/video/index.html>
7. **J.-P. Fargier**. "Un po' di storia: l'origine delle forme". *Où va la video?* <http://www.imprese.com/video/ou/1/index.htm>.
8. **L. Furlong** (1983). "Notes Toward a History of Image-Processed Video: Eric Siegel, Stephen Beck, Dan Sandin, Steve Rutt, Bill and Louise Etra". *Afterimage* (vol. 11, núm. 1 i 2). <http://www.experimentaltvcenter.org/history/people/ptext.php3?id=16&page=1>
9. **M.A. Kearns** (1988). "The Role of Technology in the Art of Nam June Paik: The Social Implications of Televisión" y "Paik's Video Sculpture". <http://www.experimentaltvcenter.org/history/people/ptext.php3?id=38&page=1>. <http://www.experimentaltvcenter.org/history/tools/ttext.php3?id=20&page=1>.
10. **S. Ricaldone**. "What We Talk About When We Talk About Fluxus". Fluxusgenova.org. <http://www.fluxusgenova.org/riconeng.html>.
11. **M. Sturken** (1984, maig). "TV as a Creative Medium". *Afterimage*. http://www.vasulka.org/Kitchen/essays_sturken/K_SturkenWise_01.html.

Mòdul 2. Caracterització del mitjà

Llibres

- *Desmontaje: film, vídeo / apropiación, reciclaje*. **E. Bonet** (ed.) (1993). València: IVAM.

- *Historia del cine experimental*. **J. Mitry; F. Torres** (ed) (1974). València [primera edició: *Storia del cinema sperimentale*. Milà: Gabriele Mazzotta, 1971].
- *Illuminating Video: An Essential Guide to Video Art*. **D. Hall; S. Jo Fifer** (ed.) (1991). Nova York: Aperture Press.
- *Iterations: The New Image*. **T. Druckrey** (ed.) (1993). Massachusetts: MIT Press.
- *La vidéo, entre art et communication*. **N. Magnan** (ed.) (1997). París: Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts .
- *Moving Image. Electronic Art*. Exposició 2/7-6/9 de 1992. Fundació Joan Miró de Barcelona. **L. Hünnekens; L. Sabau** (ed.) (1992). Munich: Oktagon.
- *Payssages de l'image* (1991). Barcelona: Fundación Caixa de Pensions.
- *Señales de vídeo. Aspectos de la videocreación española de los últimos años*. **E. Bonet** (ed.) (1995). Madrid: Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía.
- *Vidéo... et après* (1992). París: Editions du Centre Pompidou.
- *Video Culture: A Critical Investigation*. **J. Hanhardt** (ed.) (1986). Layton (Utah) / Rochester (Nova York): Gibbs M. Smith, Inc. / Peregrine Smith Books / Visual Studies Workshop Press.
- *Vídeo, un soporte temporal para el arte*. **J. Rekalde** (1995). Bilbao: Ed. UPV / EHU.

Monogràfics de revistes i articles

"Oú va la vidéo?". *Cahiers du Cinéma* ("Hors de Serie", 14). **J.-P. Fargier** (1986). París.

"Vidéo". *Communications* (núm. 48). **R. Bellour; A.-M. Duguet** (ed.) (1988). París: Seuil.

"Les grandes espérances et la construction d'une histoire". *Communications* (núm. 48). **R. Bellour; A.-M. Duguet** (ed.) (1988). París: Seuil.

"El vídeo". *Telos* (1987, març-abril, núm. 9). Madrid.

R. Berger (1986). "Le problème de la description vidéo". *Vidéo*. Mont-real.

B. London (1981). "El vídeo independiente: primeros quince años". A: *Vídeo/Art. Comportament Behavior*. Barcelona [inicialment a Art Forum set. 1980, Nova York, 1980].

B. London (1981). "Ito. d'Estudis Nord-Americans". A: *Vídeo/Art. Comportament Behavior*. Barcelona [inicialmente en Art Forum. set. 1980, Nova York, 1980].

J.M. Pérez-Guerrero (1992, maig). "Los tiempos del arte y de la videoinstalación". *Ars-Vídeo* (especial núm. 1). Sant Sebastià.

Articles i assajos en línia

1. Diversos textos sobre VinylVideo. http://www.onlineloop.com/vinylvideo/02_text/.
2. David Blair, diversos textos sobre Waxweb. <http://aleph-arts.org/condicion.net/proyectos/proy05.html>.
3. **E. Bonet** (1994, juny). "Cinema Experimental". Barcelona: Institut Universitari de l'Audiovisual de la Universidad Pompeu Fabra. http://www.iaa.upf.es/recerca/sintesi_imatges/cinexp/cinexp.html.
4. **J. Crego**. *El vídeo ya no es moderno*. Taller de Cibercultura y Arte Electrónico (TCAE). Universitat de Màlaga. http://www.uma.es/cultura/TCAE/textos/video_nomoderno.htm.
5. **B. London** (1995). "Time as Medium: Five Artists' Video Installations". *Leonardo* (vol. 28, núm. 1). <http://www.experimentalvcenter.org/history/people/ptext.php3?id=44&page=1>.
6. **B. London** (1995). "Video Spaces: Eight Installations". <http://www.experimentalvcenter.org/history/people/ptext.php3?id=43&page=1>.
7. **F. Plessi**. "Plessi su Plessi" y Achille Bonito Oliva "L'arte di Fabrizio Plessi".

<http://www.artsystem.it/plessi/crit.htm>.

8. **G. Stemmrich**. "Dan Graham: Time Delay Room I 1974". CTRL[SPACE]. <http://hosting.zkm.de/ctrlspace/e/texts/18>.
9. **M. Sturken** (1997, novembre-desembre). "Electronic Time: the Memory Machines of Jim Campbell". *Afterimage*. <http://www.jimcampbell.tv/articles/sturken/index.html>.
10. **M. Sturken** (1984, maig). "TV As a Creative Medium: Howard Wise and Video Art". *Afterimage* (vol. 11, núm. 10, part 1 i 2). <http://www.experimentalvcenter.org/history/people/pview.php3?id=20&page=1>.
11. **J. Sucari**. "HDTV - Alta definició: No todo bollicao es sabroso". <http://www.arrakis.es/~jsucari/escritos/escritos3.htm>.
12. **Wiegand** (1978). "Distribution at Galleries, Museums, and Media Centres". *Televisions* (vol. 6, núm. 3). <http://www.experimentalvcenter.org/history/collections/ctext.php3?id=5&page=1>.

Mòdul 3. Tendències i trajectòries

Llibres i catàlegs

- *Acting out. The Body in Video: Then and Now* (1994). Londres: Royal College of Art.
- *Francesc Torres. El carro de fenc* (1991). Barcelona: Centre d'Art Santa Mònica / Generalitat de Catalunya.
- *Gary Hill. G. Hill; R.C. Morgan* (ed.) (2000). John Hopkins University Press.
- Gary Hill (1993). València: IVAM.
- *Gary Hill. In Light of the Other* (1994). Liverpool: Museum of Modern Art Oxford / Tate Gallery.
- *Luces, cámara, acción (...)* ¡Corten! *Videocreación: el cuerpo y sus fronteras*. **G. Villota** (1997). València: IVAM.
- *Marina Abramovic. Sur la Voie* (1990). París: Editions du Centre Pompidou.
- *Marina Abramovic: Objects, Performance, Video, Sound*. **Ch. Iles** (ed.) (1995). Oxford: Museum of Modern Art.
- *Martha Rosler. Posiciones en el mundo real*. **C. de Zegher** (ed.) (1999). Barcelona: MACBA.
- *Muntadas. Between the Frames: The Forum* (1994). Massachusetts Institute of Technology.
- *Muntadas. Des/aparicions* (1996). Barcelona: Centre d'Art Santa Mònica.
- *Muntadas. Proyectos* (1998). Madrid: Fundación Arte y Tecnología.
- *Stan Douglas. Watson; Thater; Clover* (ed.) (1993). Londres: Phaidon.
- *Dara Birnbaum* (1990). València: IVAM Centre del Carne, Generalitat Valenciana.

Monogràfics de revistes i articles

- "Ars Video SP1: Videocombate". *Ars Video Productos* (1992, maig). Errenteria (Guipúscoa).

Articles i assajos en línia

1. "Marina Abramovic". Entrevista de Katy Deepwell (1996, setembre). *N. Paradoxa*. <http://web.ukonline.co.uk/n.paradoxa/abramov.htm>.
2. **V. Acconci**. (1997). "Pasos hacia la performance (Y lejos de ella)", "Plan de diez puntos a propósito del vídeo" i "Algunas notas sobre espacio habitado". A: *Luces, cámara, acción (...)* ¡Corten! *Videocreación: el cuerpo y sus fronteras* (pàg 15-30). València: Gabriel Villota, IVAM.
3. **R. Atkins** (2000). "Censor Sensibility. Antoni Muntadas on the 'Media Landscape'". The Media Channel. <http://www.mediachannel.org/arts/perspectives/censor/index.shtml>.
4. **J. Bosma** (1999). "A De-cafinated Experience (of Net.Art)". Telepolis. <http://www.heise.de/tp/english/inhalt/sa/6552/1.html>.

5. **M. Expósito**. "El arte: lo real, lo político: retornos". *Zehar* (núm. 46). <http://www.arteleku.net/secciones/enred/zehar/zehar2/46/Espositofinal5257.pdf>.
6. **M. Expósito; C. Navarrete**. "La libertad (y los derechos) (también en el arte) no es algo dado, sino una conquista, y colectiva". *Aleph*. <http://aleph-arts.org/pens/libertad.html>.
7. **M. Expósito**. "Pluralismo artístico y Democracia radical: una conversación con Chantal Mouffe". en *Acción Paralela* (núm. 4). <http://www.accpa.org/numero4/mouffe.htm>.
8. **Z. Kosmidou** (2001, novembre). "Transitory Objects: A Conversation with Marina Abramovic". *Sculpture Magazine* (vol. 20, núm. 9). <http://www.sculpture.org/documents/scmag01/nov01/abram/abram.htm>
9. **de la Nuez**. "Orlan. Del cuerpo de la revolución a la revolución del cuerpo". *Lápiz* (núm. 132). Madrid.
10. Conversa entre Francesc Torres i Hugh Davies a La Jolla, Califòrnia, 27/09/1999, en el web de la Fundació Arte y Tecnología de Telefónica. <http://www.telefonica.es/fat/francesc02.html>
11. **R. Olivares** (1991). "Arte es lo que hago, pero no en lo que pienso" (entrevista a Francesc Torres). *Lápiz* (núm. 77). Madrid.
12. **M. Pastor**. "Muntadas: Arqueología del silencio". <http://www.upv.es/laboluz/revista/pages/numero1/rev-1/muntadas.htm>.
13. **G. Picazo** (1989, novembre). "Francesc Torres. Juegos de guerra". *Lápiz* (núm. 62).
14. **R. Pinto; S. Arienti**. "Antoni Muntadas". *La Generazione delle Immagini* Monogràfic Public Art. <http://www.undo.net/Facts/Eng/fmuntadas.htm>.
15. **J. Pijnappel; V. Carretón** (1997). "Entrevista a Francisco Ruiz de Infante". XV World Wide Video Festival. <http://www.wwvf.nl/homepage/history/1997/ruiz.htm>.
16. **R. Pinto**. "Bill Viola - Essay". <http://www.csun.edu/~hcarh001/496/viola.essay.html>.
17. **D.B. Shapiro** (2001, setembre). Entrevista a Shirin Neshat. *ArtKrush*. http://www.artkrush.com/eyetoeye/004_shirinneshat/index.asp.
18. **F. Torres** (1992, maig). "El arte de lo posible". *Ars-Vídeo* (especial núm. 1). Sant Sebastià.
19. **D. Tuer** (1997, maig). "Mirrors and Mimesis: An Examination of the Strategies of Image Appropriation and Repetition in the Work of Dara Birnbaum". *N. Paradoxa* (núm. 3). <http://web.ukonline.co.uk/members/n.paradoxa/tuer1.htm>.
20. **B. Viola** (1981). "Sobre la naturaleza de las imágenes". *Schema* (1999, núm. 2). <http://www.w3art.es/schema/sche2/viola.htm>.

CD-ROM

- *Orlan (1974-2000)*. Jériko: 70 rue Amelot; 750011 París. <http://www.jeriko.fr/>.

Informació general en línia

- *New Media Encyclopedia*: <http://www.newmedia-art.org/>.
- "Ou va la vidéo?". *Cahiers du Cinema*: <http://www.imprese.com/video/ou/main.htm>.
- Video Kunst Berlín: <http://tat.bln.de/vm/>.
- New Television Workshop Collection: <http://main.wgbh.org/wgbh/NTW/index.html>.
- Bibliografía EAI (1991): <http://www.eai.org/eai/bibliography.jsp>.

Vídeos en línia

- OVA - Open Video Archive: <http://ova.zkm.de/>.
- inIVA Digital Archive: <http://www.iniva.org/archive/index>.

- Park catalog: <http://park.nl/catalog/index.php3?field=category&query=text>.
- VideoArt.net - the underground video artists network: <http://www.videoart.net/home/>.
- STIR-FRY Vídeo a la Xina (Bárbara London). <http://adaweb.walkerart.org/context/stir-fry/>.
- Intervenciones TV: <http://www.intervenciones.tv/>.
- Laboratorio de la luz. Selecció de vídeos: <http://www.upv.es/laboluz/page/cursos.htm>.